

Jakub Akonom

Akademia Katolicka w Warszawie

ORCID 0000-0002-3959-9183

Święty Jan Paweł II w oczach współczesnej młodzieży

Saint John Paul II in the eyes of contemporary youth

Abstract

In the face of the ongoing discussion in Poland about St. John Paul II, it is worth looking at the attitudes of young people towards the Polish Pope and draw conclusions which will have a positive impact on current pastoral activity.

The article includes an analysis of the results of research conducted among high school and technical high school students located in Mazovian Voivodeship, within the borders of the Drohiczyn diocese in January and February 2023. The research undertakes such issues as recognition of st. John Paul II as a personal authority and the question of the knowledge and applicability of his teaching in the lives of the respondents. One of the problems covered by the study is also the popularization of online materials negatively affecting the person of the Polish Pope and their perception among young people. Thus, this text is an important supplement to the state of knowledge on the subject, which has not been properly developed by the scientific community so far.

The conducted analysis allows us to draw conclusions, which may help to improve the quality of catechesis, and will give a new character to youth ministry in Poland.

Keywords

John Paul II, JP II generation, pastoral ministry, youth, cultural changes

Abstrakt

W obliczu toczącej się w Polsce dyskusji wokół osoby św. Jana Pawła II warto przyrzeć się postawom młodzieży wobec Papieża Polaka i uwzględniając kontekst gwałtownych zmian społecznych oraz kulturowych, wyciągnąć z nich wnioski mające pozytywny wpływ na bieżącą działalność pastoralną. Artykuł obejmuje analizę wyników badań przeprowadzonych wśród uczniów liceów i techników zlokalizowanych na terenie województwa mazowieckiego, w granicach diecezji drohiczyńskiej w styczniu i lutym 2023 roku. Problematyka badawcza podejmuje m.in. uznawanie św. Jana Pawła II za osobisty autorytet oraz kwestię znajomości i stosowalności jego nauczania w życiu respondentów. Jednym z problemów, jakie poddano badaniu, jest także popularyzacja wśród młodzieży internetowych materiałów negatywizujących osobę Papieża Polaka oraz ich percepcję w środowisku młodych. Tym samym tekst ten stanowi istotne uzupełnienie stanu wiedzy na temat zagadnienia, które do tej pory nie zostało właściwie opracowane przez środowisko naukowe.

Przeprowadzona analiza pozwala na wyciągnięcie wniosków, których zastosowanie może przyczynić się do poniesienia jakości katechizacji oraz pozwala nadać nowy rys duszpasterstwu młodzieży w Polsce.

Słowa kluczowe

Jan Paweł II, pokolenie JP II, duszpasterstwo, młodzież, zmiany kulturowe

Na kanwie przetaczającej się przez Polskę wieloaspektowej dyskusji o postaci i działaniach św. Jana Pawła II istotne, z duszpasterskiego punktu widzenia jest spojrzenie na Papieża Polaka oczami młodzieży. Erozja postaw wobec św. Jana Pawła II, jaką obecnie można zaobserwować w obiegu medialnym oraz dyskusji społecznej, domaga się pilnej zmiany pewnych utartych działań pastoralnych i schematów katechetycznych¹. Konieczne jest odejście od szeroko pojętej fascynacji i próby zainteresowania samą tylko osobą, musi je zastąpić intensyfikacja przybliżania nauczania św. Jana Pawła II, zwłaszcza skierowanego do młodych ludzi, którzy, rozpoznając swoją życiową drogę i dojrzewając, potrzebują poważnego zainteresowania ze strony osób odpowiedzialnych za ich rozwój duchowy, pozbawionego dziecięcej infantyilizacji i uproszczeń, a nakierowanego na ambitne, choć osiągalne odkrywanie nowych perspektyw wiary, mogących stanowić atrakcyjną propozycję, wobec otaczającej ich rzeczywistości, podległej dyktaturze relatywizmu, promującej stawianie własnego ja, jako jedynego życiowego wyznacznik².

Święty Jan Paweł II dla wielu osób był niekwestionowanym autorytetem, przewodnikiem na ścieżkach wiary i moralnym wektorem, wskazującym właściwy kierunek wśród wielu dróg współczesnego świata, poprzez swoje nauczanie wychowując do wartości zwłaszcza ludzi młodych³. Był ojcem dla wierzących i bratem w człowieczeństwie dla tych, którzy nie utożsamiali się z Kościołem. Z radością wracał zawsze do swojej ojczyzny, nawiedzając wszystkie diecezje i szczególnie bliskie sercu Polaków miejsca kultu, w swoim nauczaniu koncentrując się przede wszystkim na wątkach cywilizacyjnych, społecznych i moralnych⁴. Jego szczególne umiłowanie młodzieży, zajmujące znaczące miejsce wśród priorytetów jego Piotrowej misji, doprowadziło nawet do ukucia nowego dla socjologii pojęcia; pokolenie JP II⁵. Obraz Papieża Polaka upowszechnił się w społecznej świadomości i trwał przez lata jego bardzo długiego pontyfikatu, a także przez pewien czas już po jego zakończeniu. Wyżej przytoczony opis należy zdefiniować jako prawdziwy, jednak, w odniesieniu do całego bogactwa osoby papieża, jego dorobku naukowego, a przede wszystkim

¹ Por. C. Brzeziński, *Afera wokół Jana Pawła II. Ewangelia, polityka i walka kulturowa*, „Klub Jagielloński”, 14 marca 2023.

² J. Ratzinger, *Homilia na rozpoczęcie konklawe*. por. A. Niemira, *Od dyktatury relatywizmu do etyki wiary-Benedykta XVI propozycja etyczna dla Europy*, „Teologia i Człowiek” 2007, t. 10 s. 9.

³ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom w nauczaniu św. Jana Pawła II – wymiar programowo-metodyczny (na podstawie listów, orędzi, homilii, przemówień skierowanych do młodzieży w latach 1978-2005)*, w: R. Tyrała, B. Mielec (red.), *Jan Paweł II, który zmienił oblicze świata. Cz. 2, 100-lecie urodzin Karola Wojtyły*, Kraków 2021, s. 166.

⁴ P. Skibiński, *Pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny (1979-2002) i ich kontekst historyczny*, „Teologia Polityczna” 2005, t. 3, s. 167.

⁵ T. Borutka, *Pokolenie Jana Pawła II. Kim są ci ludzie i jaka jest ich rola w Kościele?*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2016, t. 8/1 s. 13.

wielkiego wkładu na rzecz poszerzenia nauczania Kościoła, powyższe ogólne sformułowania należy uznać za rażące wręcz uproszczenie. Wydaje się jednak, iż to właśnie ogólne i pozbawione treści wewnętrznej sformułowania zadomowiły się w pastoralnej rzeczywistości przełomu wieków. Zgodnie z aktualnym stanem nauki można stwierdzić, iż papieska myśl społeczna została we współczesnej Polsce zapomniana, o ile w ogóle w okresie jego pontyfikatu została poddana refleksji⁶.

Obecnie, w trzeciej dekadzie XXI wieku Polskie społeczeństwo ma już za sobą znaczne zmiany, które zweryfikowały trwałość zapisanej w nich papieskiej tożsamości, niekiedy biegunowo odbiegając od utartego przez lata modelu, nie tylko w kontekście wskazań etycznych, ale także pod względem samego światopoglądu i wiary. Duch pokolenia JP II jest jeszcze żywy, jednak nie jest to już monument, jednolita bryła zbudowana z ludzi o zdecydowanie konserwatywnych, zunifikowanych poglądach. Współcześnie wyrosły już nowe pokolenia, ci, którzy urodzili się krótko przed 2 kwietnia 2005 roku, bądź już po śmierci Papieża Polaka są już, bądź w najbliższym czasie staną się pełnoprawnymi obywatelami, dojrzałymi według prawa świeckiego, mającego realny wpływ na losy jego ojczyzny. Wydaje się, iż nastąpiła pokoleniowa zmiana, co nie pozostało bez znaczenia dla przekazania dziedzictwa papieża, a przede wszystkim umiejętności jego odczytywania w bieżącym kontekście. Co więcej, żyjąc w epoce wielkich zmian, współcześni ludzie żyją *de facto* w sytuacji zmiany epoki⁷. Dość wspomnieć o fakcie, iż w 2017 roku w plebiscycie Młodzieżowe Słowo Roku zgłoszono wyraz „odjaniepawłać”, który można rozumieć jako wykonywanie nonsensownych czynności⁸. Inspiracją dla przygotowania niniejszego artykułu stała się dyskusja nad przywróceniem właściwego postrzegania wizerunku Jana Pawła II przeprowadzona w internetowym programie red. Weroniki Kostrzewy⁹. Co istotne dyskusja ta przełamała pewne tabu, gdyż po raz pierwszy w tak obszerny i konstruktywny sposób podjęto w przestrzeni publicznej debatę, w ramach której dokonano analizę zmian, jakie nastąpiły w stosunku do osoby Jana Pawła II, ukazując liczne, wulgarne i obraźliwe przykłady wykorzystania jego wizerunku oraz nauczania, podejmując także zagadnienie zmian kulturowych, wskazując przy tym na sugerowane modele rozwiązania ukazanych problemów.

Główną hipotezę badawczą można sformułować następująco: autorytet św. Jana Pawła II wskutek zmiany pokoleniowej stracił na znaczeniu, nadal pozostaje istotnym filarem działalności Kościoła w Polsce, jednak skuteczność działań

⁶ J. Auleytner, *Polityka społeczna w myśli Jana Pawła II*, w: Bejma U., Iycki M., Szot L., (red.) *Służąc Rodzinie i Ojczyźnie*, Pelplin 2020, s. 209.

⁷ K. Bronk, *Papież do Kurii: dostosować się do epokowych przemian*, „Vatican News”, 21 grudnia 2019.

⁸ *Młodzieżowe słowo Roku*, hasło „Odjaniepawłać”, „Słownik Języka Polskiego PWN”, 9 listopada 2017.

⁹ W. Kostrzewa, M. Przybysz, P. Woróżbit, *Szydera z papieża JP2. Kto zawinił i co dalej?*, 9 października 2022.

pastoralnych i katechetycznych domaga się zmiany wyczerpanego już modelu duszpasterskiego. Celem badania jest wskazanie modeli pastoralnych, które umożliwią przybliżenie Jana Pawła II, zwłaszcza zaś jego nauczania ludziom młodym. Istotnym celem badawczym było także ustalenie, czy tak popularne w uniwersum Internetu szydercze grafiki oraz inicjatywy obrażające i szydzące z Jana Pawła II trafiają ze swoim przekazem do młodzieży. Wśród kluczowych zadań badawczych było także ustalenie stosunku ludzi młodych wobec papieża Jana Pawła II, a także weryfikacja poziomu znajomości jego nauczania. Lektura niniejszego artykułu może pomóc dostrzec słabe punkty działań duszpasterskich i katechetycznych, które, co zostało wyżej wspomniane, mogą być uważane za jedno z głównych źródeł kryzysu. Z uwagi na to, iż podejmowany przez niniejszy artykuł problem postrzegania Jana Pawła II i jego nauczania przez współczesnych uczniów szkół średnich nie został do tej pory w pełni poddany badaniom, brak jest ściśle z nim związanej literatury przedmiotu. W procesie wywodu wykorzystano nauczanie świętego Jana Pawła II, literaturę z pogranicza socjologii i teologii pastoralnej oraz publikacje interdyscyplinarne.

W kwestii metodologicznej należy zaznaczyć, iż w teologii pastoralnej często wykorzystuje się badania socjologiczne, aby móc wspomagać i udoskonalać wychowawczą funkcję Kościoła¹⁰. Dlatego właśnie niniejszy artykuł omawia wyniki badań, jakie zostały przeprowadzone na grupie badawczej, stanowiącej 605 uczniów uczęszczających na lekcje religii w szkołach średnich; liceach i technikach zlokalizowanych w leżącej na terenie województwa mazowieckiego, w granicach diecezji drohiczyńskiej. Badanie przeprowadzono w styczniu i lutym 2023 roku. Zastosowano w nim metodę ankiety, przeprowadzonej z klauzulą anonimowości. Kwestionariusz badawczy obejmował 16 pytań o charakterze zamkniętym. Odpowiedzi były wskazywane w kluczu jednokrotnego wyboru. Wiek ankietowanych wynosił od 15 do 19 lat. Respondenci są więc ludźmi, którzy na etapie zdobywania kolejnych etapów wykształcenia zmierzają ku podjęciu pełnej odpowiedzialności, niekiedy zaś już wkroczywszy w dorosłość są zobligowani do podejmowania decyzji, które będą miały wpływ na ich życie, jak chociażby kontynuacja nauki, wybór drogi zawodowej czy też odkrycie właściwego powołania. Dla ułatwienia percepcji zawartych w artykule informacji analiza badawcza została podzielona na osiem punktów, zróżnicowanych z uwagi na ich szczegółową problematykę. Po etapie analitycznym następuje konkluzja w postaci wniosków końcowych.

Postawione w badaniu pytania dotyczą jedynie części problemów, które można poddać analizie w uniwersum percepcji osoby i nauczania Jana Pawła II wśród

¹⁰ K. Pawlina, *Obraz współczesnej młodzieży w Polsce. Studium socjologiczne-pastoralne*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2018, t. 31/3 s. 92.

współczesnej młodzieży. Z powodu ograniczeń, jakie niesie ze sobą artykuł naukowy, wybrano jedynie kluczowe aspekty, które nie wyczerpują całej problematyki, stanowią jedynie punkt wyjściowy do dalszych, pogłębionych badań. Co istotne, pozytywne odpowiedzi pozwalają na spojrzenie na aspekt nauczania i osoby św. Jana Pawła II okiem uczniów szkół średnich. Jest to niezwykle cenne, pozwala bowiem duszpasterzom, katechetom oraz osobom odpowiedzialnym za kształcenie i formację młodzieży przyjęcie perspektywy ludzi młodych. Zmiana punktu widzenia pozwala na dostrzeżenie nowych horyzontów, a także nowe odkrycie niedostrzeżonej i przykrytej zasłoną cliwego sentymentu aktualności papieskiego nauczania. Poniższe wyniki ankiety badawczej ukazują bowiem palącą potrzebę wypracowania nowego spojrzenia na osobę i nauczanie św. Jana Pawła II, które może przyczynić się do wytworzenia narzędzi i metod pozwalających na właściwe rozłożenie akcentów pastoralnych w pracy duszpasterskiej i katechetycznej.

1. Święty Jan Paweł II jako autorytet

Czy św. Jan Paweł II jest dla Ciebie autorytetem?

- Tak – 63%
- Nie – 37%

Czy Jan Paweł II może być autorytetem dla Twojego pokolenia?

- Tak – 62%
- Nie – 8%
- Nie mam zdania – 30%

Analizę odpowiedzi udzielonych na powyższe pytania należy rozpocząć od stwierdzenia, iż współcześni ludzie, żyjących w realiach XXI wieku doświadczają postępującego kryzysu autorytetu i zmiany jego tradycyjnej definicji¹¹. Można powiedzieć, że zachodzą współcześnie dwa zjawiska, oba stanowiące problem dla duszpasterstwa. Pierwszym problemem jest odrzucenie autorytetów, spowodowane gruntownymi przemianami w sferze wartości¹². Wydaje się, iż autorytet, stanowiący drogowskaz moralny, jest dziś postrzegany jako zarchaizowany model, narzucający pewne postępowanie, nieprzystające do gwałtownie postępującej zmiany systemu wartości. Jeden z kluczowych polskich badaczy zagadnienia autorytetu, prof. Lech Witkowski ujmuje ów problem nieco inaczej, stwierdzając, iż brak odniesienia do autorytetu może znamionować zanik zapotrzebowania na znaczenia i ich głębokie

¹¹ Por. A. Zduniak, *Kryzys Kościoła jako kryzys wartości w niemieckim dyskursie teologiczno-socjologicznym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, t. 62/4 s. 59.

¹² K. Cwynar, *Negacja autorytetów i pogarda a społeczeństwo masowe*, „Polityka i Społeczeństwo” 2020, t.18 s. 132.

ucieleśnienia¹³. Zadaniem, jakie należy podjąć w kontekście działań pastoralnych jest więc praca nad odbudową potrzeby odniesienia do autorytetu w ogólności, w dalszej kolejności zaś nad odbudową autorytetu Jana Pawła II. Wydaje się, iż dobrą ku temu okazją jest przybliżanie postaci świętych i błogosławionych nie w sposób odległy i horyzontalny, wręcz nieosiągalny dla współczesnej młodzieży. Kluczowe jest ukazanie tych osób jako bliskich współcześnie żyjącym młodym ludziom, należy więc podkreślić, iż obecne autorytety Kościoła, a więc przede wszystkim święci i błogosławieni oraz ci, którzy jako Służebnice i Słudzy Boży cieszą się szczególnym kultem, stawali przed podobnymi problemami i wyborami, przed jakimi stają dziś ludzie młodzi. Młodzież potrzebuje dostrzec w autorytetach, jakie prezentuje im Kościół tych, z którymi mogą się chociaż częściowo utożsamiać i w ich życiorysach oraz postępowaniu odnajdywać elementy rzeczywistości tak charakterystycznej dla wieku dojrzewania.

Wydaje się, że jedną z przyczyn, które sprawiają, iż tak znaczna jest grupa tych, którzy odrzucają Jana Pawła II jako autorytet, może być zaniedbanie duszpasterstwa rodziców, zwłaszcza nieodpowiednie wykorzystanie okresu przygotowania do sakramentów.

Wydaje się, że nimb świętości, zwłaszcza w praktyce homiletycznej znacznie odrealnił tak przecież wyraziste postacie, które należy ukazywać w kontekście przeżywania przez nich ich człowieczeństwa i bieżących problemów w bliskości Boga. Podobne sugestie pojawiły się podczas ubiegłorocznego Forum Duszpasterstwa Młodzieży odnośnie do przybliżania młodym postaci Najświętszej Maryi Panny, co należy uznać za kierunek, w jakim trzeba podążać w ukazywaniu osobistej świętości, która scharakteryzowana w bliski młodym ludziom sposób może stać się dla nich przykładem, za którym będą mogli podążać¹⁴. Należy więc dokonać swojej inkulturacji nauczania, polegającej na zastosowaniu metod i treści, właściwych współczesnej młodzieży.

¹³ L. Witkowski, *Autorytet w kręgu zabobonów: trzydzieści trzy podręcznikowe i obiegowe przekłamanie w sprawie pojmowania autorytetu dla pedagogiki*, „Studia z Teorii Wychowania: półrocznik Zespołu Teorii Wychowania Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN” 2011, t. 2/1 s. 31.

¹⁴ A. Przybylski, *Klucz do lektury papieskiego orędzia do młodych na 37. Światowy Dzień Młodzieży* - konferencja wygłoszona w dniu 10.11.2022 podczas XIX Forum Duszpasterstwa Młodzieży w Kołtku.

Drugim z problemów będących wyzwaniem dla duszpasterstwa jest zaburzenie pierwotnej definicji autorytetu, a precyzując, wyparcie klasycznych autorytetów przez celebrytów zdobywających popularność dzięki mediom. W początkowym okresie pontyfikatu Jana Pawła II istniała dużo mniejsza konkurencja autorytetów¹⁵. Wśród nich można wymienić choćby sportowców czy celebrytów, trzeba jednak pamiętać, iż są wśród nich także osoby, które nie mają trwałych i zdefiniowanych poglądów moralnych¹⁶. W przypadku współczesnej młodzieży nie sposób nie wspomnieć o influencerach, którzy zdobywając ogromną popularność dzięki działalności na wielu portalach w uniwersum Internetu, mogą wywierać silny wpływ na swoich odbiorców¹⁷. Influencerzy, niejednokrotnie będąc rówieśnikami swoich młodych odbiorców kreują w dużej mierze sztuczny, konsumpcyjny i liberalny obraz życia młodego człowieka, promując tym samym niewłaściwie pojętą wolność oraz odrzucając wartości moralne. Tym samym influencerem może zostać dzisiaj każdy, kto ma dostęp do Internetu i odpowiednie zdolności kreowania własnego wizerunku, przez co może stać się nie tylko narzędziem w rękach marketingu, ale także przekazywać swoim odbiorcom porady życiowe i dzielić się informacjami dotyczącymi wartości lub stylu życia¹⁸. Młodzi ludzie opierają się więc na życiowych wskazówkach, bezpośrednio lub przez naśladownictwo osób, które nie posiadają ani właściwych kompetencji, ani doświadczenia. Owszem, istnieją wartościowi i godni naśladowania influencerzy, nie należą oni jednak do większości i stanowią jedynie pewien odsetek w przestrzeni Internetu.

Fakt, iż dla 63% ankietowanych Jan Paweł II jest jeszcze autorytetem winien być motorem napędowym do podjęcia pilnych działań duszpasterskich, zmierzających do odkrycia na nowo postaci Karola Wojtyły wśród młodzieży. Choć wynik może dawać pozorny optymizm, wskazując, iż znacznie mniej jest tych, którzy odrzucają papieża z Polski jako autorytet (37%), należy jednak zauważyć, iż ankietowani urodzili się u krańca pontyfikatu Jana Pawła II bądź w okresie po jego śmierci, tym samym, są oni dziećmi rodziców, którzy znali dobrze postać papieża. Wydaje się więc, że jedną z przyczyn, które sprawiają, iż tak znaczna jest grupa tych, którzy odrzucają Jana Pawła II jako autorytet, może być zaniedbanie duszpasterstwa rodziców, zwłaszcza nieodpowiednie wykorzystanie okresu przygotowania do sakramentów. To właśnie rodzice są jednymi z kluczowych postaci w życiu dzieci, będąc bowiem ich najbliższymi osobami umożliwiając im naukę na wzorach, stanowiąc dla

¹⁵ W. Bujak, *Nieautorytarny autorytet*, „Społeczeństwo” 2019, t. 148/4 s. 111.

¹⁶ N. Janowiec, *Autorytet papieża Jana Pawła II na Forum Krzyż – Tradycja. Liturgia. Kultura. Wstęp do zagadnienia*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2020, t. 27 s. 316.

¹⁷ M. Lakomy, *Influencer – media novi hominem*, „Perspektywy Kultury” 2022, t. 39/4 s. 191.

¹⁸ Por. Ostafiński W., *Kaznodzieja, coach czy influencer?*, „Polonia Sacra” 2021, t. 25/4 s. 140.

nich model postępowania¹⁹. W tym kluczu należy zaznaczyć, jak ważne jest właściwe duszpasterstwo rodziców oparte m. in. o przygotowanie do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego ich dzieci. Aby bowiem rodzic mógł być modelem wzorcowym, sam winien pracować nad sobą i poprzez intensywną formację pogłębiać horyzonty intelektualne, a przede wszystkim umacniać się w wierze.

Wśród koniecznych działań duszpasterskich, które należy wymienić, jest włączenie do katechezy parafialnej nauczania Jana Pawła II, zwłaszcza tych jego obszarów, które mówią o wychowaniu, rodzinie i odpowiedzialności. Należy zauważyć, iż przedstawianie św. Jana Pawła II jako autorytetu dla młodzieży prowadzi do pewnego konfliktu kulturowego, jest on bowiem jako naprzeciw kanonom współczesnych mód i silnie spopularyzowanych nowych norm, bazujących na hedonizmie i konsumpcjonizmie²⁰.

Drugie z postawionych pytań uzyskało zbliżony wskaźnik odpowiedzi pozytywnych, tj. 62%, co pytanie o bycie autorytetem dla poszczególnych ankietowanych (63%). Cieszyć może mała ilość odpowiedzi negatywnych (8%), jednak nawet tak pozornie niewielka liczba powinna zmotywować do postawienia pytania; dlaczego młodzi ludzie odrzucają dzisiaj Jana Pawła II? Zapewne wielu przypisze negatywizację obrazu Papieża Polaka nieprzychylnym Kościołowi mediom, co ma bezpośredni wpływ na jego wizerunek jako potencjalnego autorytetu²¹. Można jednakże domniemywać, iż brak akceptacji Jana Pawła II w roli autorytetu może wynikać przede wszystkim z nieznamości jego osoby i niezrozumienia głoszonych przez niego wartości, zarówno wśród odbiorców, jak i pejoratywnie nacechowanych treści. Wydaje się, iż ogromny kapitał tkwi nade wszystko wśród tych, którzy nie mieli zdefiniowanego zdania (30%). Tak duży odsetek ankietowanych stanowi pole do pogłębionej katechizacji, przybliżającej w klarowny sposób duchowość papieża z Polski.

2. Nauczanie św. Jana Pawła II

Czy znasz nauczanie św. Jana Pawła II skierowane do młodzieży?

- Tak – 15%
- Częściowo – 64%
- Nie – 21%

Czy znasz nauczanie św. Jana Pawła II o miłości i płciowości?

- Tak – 13%
- Częściowo – 41%

¹⁹ I. Szewczak, *Koncepcja wychowania Wolfganga Brezinki*, „Roczniki Pedagogiczne” 2018, t. 10/46 s. 88.

²⁰ Por. M. Dziewiecki, *Młodzież a konsumpcjonizm*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2023, t. 88/4 s. 67.

²¹ Por. Rada Stała KEP, *Stanowisko wobec działań Jana Pawła II odnoszących się do przestępstw seksualnych wobec małoletnich*, 18 listopada 2022.

- Nie- 46%

Czy znasz nauczanie św. Jana Pawła II o rodzinie?

- Tak – 27%
- Częściowo – 43%
- Nie – 30%

Czy nauczanie Jana Pawła II jest według Ciebie nadal aktualne?

- Tak 51%
- Nie 11%
- Nie wiem 38%

Zaledwie 15% pozytywnych odpowiedzi na pytanie o znajomość nauczania Jana Pawła II skierowanego do młodzieży może stanowić swoisty punkt w rachunku sumienia współczesnych duszpasterzy. Podobna, bo 16-procentowa grupa respondentów zna nauczanie tegoż papieża o miłości i płciowości, zaś w przypadku nauczania dotyczącego rodziny jest to nieco większa, bo 27-procentowa grupa ankietowanych. Liczby te stanowią poważne ostrzeżenie dla rodziców, katechetów i duszpasterzy, a więc tych, którzy są odpowiedzialni za wzrost młodzieży w wierze. Wzrost ów, aby mógł się odbywać właściwie musi być oparty także o rozumowe skrzydło, które wraz z wiara unosi duszę ludzka ku Bogu²². Wziąwszy zaś pod uwagę fakt podlegania przez młodzież procesom katechizacyjnym, w badaniu wzięli udział wyłącznie uczestniczący w lekcjach religii, wydaje się, iż w religijnym kształceniu młodzieży należy doszukiwać się braków, zwłaszcza w poznaniu nauczania Jana Pawła II. Wyzwaniem pastoralnym, które kształtuje się w obliczu wyżej ukazanych wyników jest doskonalenie procesów katechetycznych oraz troska o wzajemną zależność między katechezą szkolną, a katechezą parafialną, aby obie formy duszpasterskie wzajemnie się uzupełniały i pogłębiały²³. Wydaje się, iż mimo że osoba Jana Pawła II jest jej znana dosyć dobrze, o tyle już jego nauczanie pozostaje w dużej mierze obce. Katecheza szkolna i parafialna musi więc zostać uzupełniona o elementy poznania nauczania papieskiego, a więc przejść odnowę, odchodząc o dotychczasowego poprzestawania wyłącznie na jego wybitnej osobowości i przełomowej roli w historii Polski oraz świata, ale idąc dalej, ukazując bogactwo dokumentów i całej spuścizny nauczania, które kierował do wiernych jako następca św. Piotra.

W przypadku pytań poruszających problematykę miłości i płciowości, a następnie także rodziny, odpowiedzi udzielone przez respondentów pozwalają na dostrzeżenie problemu jedynie częściowej znajomości tych zagadnień (odpowiednio 41 i 43%). Wydaje się, iż krokiem, jaki należy podjąć, jest przede wszystkim

²² Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio* (1998).

²³ A. Zellma, W. Czupryński, *Korelacja nauczania religii z katechezą parafialną we współczesnym dyskursie polskich katechetów*, „Teologia i Człowiek” 2020, t. 49/1 s. 87.

wspomniana wyżej kwestii udoskonalenia katechizacji. Istotnym problemem, jaki ukazuje się na tle przytoczonych wyników jest podniesienie jakości tzw. kursów przedmażeńskich. Badana grupa stanowi reprezentację pokolenia, które w przeszłości, przynajmniej w części podejmie drogę przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa. Jeśli to pokolenie nie znalazło szansy na właściwe poznanie nauczania Jana Pawła II w odniesieniu do tak kluczowych kwestii jak płciowość, miłość i rodzina, należy im to zapewnić intensyfikując obecność papieskiego nauczania w kursach przygotowujących do sakramentu małżeństwa. Niewątpliwie, należy zwrócić uwagę na pogłębioną formację przyszłych nupturientów tak, aby ci mogli wykształcić w sobie krytyczne sumienia kultury rodzinnej, budując przy tym właściwy humanizm rodzin²⁴. Wydaje się to być ostatnia szansa, aby cenne wskazania w zakresie odpowiedzialności i moralności dotarły do ludzi, stojących na progu życia małżeńskiego, kiedy wskazania te, mogą okazać się niezbędne dla właściwego postępowania w duchu wiary i wzajemnej troski małżonków o siebie oraz założoną rodzinę. Kursy przedmażeńskie muszą więc przygotowywać nie tylko do odpowiedzialności i przestrzegania norm moralnych, ale winny też kształtować małżeńską duchowość w duchu wojtyliańskiego rozumienia *Comunio Personarum*, zakładającego silne spoiwo między Eucharystią a wspólnotą²⁵.

Aktualność nauczania św. Jana Pawła II oceniona pozytywnie przez 51% budzi nadzieje na utrwalenie jego dziedzictwa w społeczeństwie, zwłaszcza, iż tylko 11% ankietowanych udzieliło odpowiedzi negatywnej. Tym samym zadaniem, jakie staje przed duszpasterzami, jest próba ukazania aktualności papieskich wypowiedzi, homilii, przemówień, książek i dokumentów, tak, aby 38% spośród ankietowanych, którzy udzielili odpowiedzi „nie wiem” przekonali się o tym, iż treści te, powstałe na przestrzeni kilku minionych dekad są aktualne również na progu trzeciej dekady XXI wieku. Jest to przede wszystkim zadanie, które winno zostać zrealizowane przez właściwy wybór treści homiletycznych. Niejednokrotnie podczas kazania czy też homilii przywoływane są bowiem zdania, które wypowiedział Jan Paweł II, jednak są już one na tyle znane, iż nie zostają poddane głębszej analizie, stanowią pewien kod, utrwalony w języku kaznodziejskim, który jest już utarty i nie motywuje do pogłębienia refleksji. Należy więc podjąć działania samorozwojowe, aby głoszący homilię odtworzyli lub na nowo poznali te elementy z papieskiego nauczania, które nie są powszechnie znane wszystkim wiernym, stanowią jednak olbrzymią wartość duchową, którą można właściwie podjąć i wykorzystać, ukazując tym samym

²⁴ Jan Paweł II, Encyklika *Familiaris consortio* (1981).

²⁵ Por. M. Bujewska, *Wpływ środowiska rodzinnego na wychowanie człowieka w ujęciu Jana Pawła II*, w: A. Magdań, J. Zimny (red.), *Dziedzictwo Jana Pawła II. Społeczeństwo, autorytet, przywództwo*, Stalowa Wola 2020, s. 53.

wieloaspektowość nauczania Jana Pawła II i poszerzając horyzonty intelektualne wiernych.

3. Wpływ nauczania św. Jana Pawła na życie respondentów

Czy kierujesz się w życiu nauczaniem Jana Pawła II?

- Tak – 14%
- Częściowo – 47%
- Nie – 39%

Na życie młodych ludzi determinujący wpływ ma przede wszystkim środowisko społeczne, w którym wznoszą się i dojrzewają, przyjmując określone wzorce i normy zachowania, tym samym zaspokajając potrzebę akceptacji i przynależności²⁶. Należy zauważyć, iż szczególną szansą na dotarcie do ludzi młodych jest wspólnota parafialna. To uniwersum bowiem jest przestrzenią, w której młodzi otrzymują sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego. Istotne jest, aby zachęcać ludzi młodych do udziału we wspólnotach funkcjonujących przy parafii, zwłaszcza w okresie przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania, jest to bowiem dodatkowa okazja do pogłębienia wiary połączonego z zacieśnieniem więzi z parafią i znalezieniem swojego miejsca w Kościele, dzięki czemu, oprócz formacji i przeżyciowości, rozwija się w ludziach młodych również aspekt wspólnotowości²⁷. Życie codzienne, tak pełne wyzwań, które stawia przed młodzieżą współczesny zglobalizowany i szybko rozwijający się świat, stanowi okazję do porzucenia wektora wiary i pójścia w przeciwnym kierunku. Człowiek młody zaś jako istota z natury społeczna, będąc bardzo podatnym na wpływy środowiska i otoczenia, winien poszukiwać przede wszystkim grup, które wyznając wraz z nim wspólny system wartości, będą stanowić dla niego wsparcie w podejmowaniu nowych wyzwań oraz pokonywaniu swoich słabości. Zakorzenie młodych w Kościele stanowi dziś jeden z kluczowych problemów współczesnego duszpasterstwa. Młodzi ludzie wymagają zapewnienia im towarzyszenia i asystencji w drodze ku dorosłości i zwiększeniu odpowiedzialności²⁸. To właśnie młodzież jako grupa społeczna podlega szybkiej sekularyzacji z uwagi na natężone oddziaływanie sekularyzacji, a przede wszystkim laickiej kultury²⁹.

²⁶ G. Księżak, *Uwarunkowania Psychologiczno-Pedagogiczne i Aksjologiczne młodzieży w okresie dorastania*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 85/1 s. 66.

²⁷ Por. R. Kaczmarek, *Wpływ programu „Ułożyć życie z Bogiem” na praktykę przygotowania do sakramentu bierzmowania w parafiach*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2021, t. 34/2, s. 48.

²⁸ I. Rawicka, *Współczesna młodzież, jej poglądy i wyznawane wartości*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2020, t. 40/1, s. 137.

²⁹ E. Zimnica-Kuzioła, *Stosunek Polaków do osoby i nauczania Jana Pawła II po 2005 r. na podstawie komunikatów CBOS*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2013, t. 22/1 s. 235.

4. Pokolenie JP II

Czy znasz pojęcie Pokolenie JP II?

- Tak – 41%
- Nie – 59%

Czy czujesz się członkiem Pokolenia JP II?

- Tak – 27%
- Nie – 73%

Pokolenie JP II bywa utożsamiane nie tylko z tymi, którzy żyli w czasach pontyfikatu św. Jana Pawła II, ale także z żyjącymi w zgodzie z jego nauczaniem i podejmującym jego kult. Niestety, jest to często założenie błędne, współcześnie bowiem próbuje się na płaszczyźnie szkoły i parafii, wtłoczyć w te ramy młodzież, dla której pontyfikat św. Jana Pawła II, a także jego nauczanie są w dużej mierze odległe, a niekiedy wręcz nieistotne. Przykładem wspomnianych rozbieżności jest fakt, iż analiza odpowiedzi udzielonych na powyższe pytania może kontrastować z obrazem Dnia Papieskiego, jaki znany jest z wielu polskich szkół. Podczas corocznych październikowych obchodów katecheci i wychowawcy za pomocą wielorakich form dydaktycznych oraz programów okolicznościowych usiłują przybliżyć młodzieży Jana Pawła II wpajając uczestnikom, iż także oni są członkami pokolenia JP II. Problemem tych dorocznych spotkań jest jednak przede wszystkim fakt, iż mają one charakter powierzchowny. Co więcej, niekiedy podlegają znacznej infantylicyzacji, np. opierają się na odgrywaniu przebiegu konklawe z października 1978 roku, które wybrało kardynała Karola Wojtyłę na papieża, niekiedy też obrazują one zamach z 13 maja 1981 roku, którego dokonano na placu św. Piotra w Watykanie³⁰. Należy odrzucić tego rodzaju przedstawienia, bowiem są one jedynie tkliwą formą, która oprócz wzruszenia osób znających przebieg tamtych zdarzeń nie generują żadnej wartości dodanej, nie przybliżają więc młodym przesłania, jakie niósł Jan Paweł II, przeciwnie, banalizują jego osobę, ukazując ją bardziej jako zakorzeniony w polskiej kulturze odległy archetyp, niżli żywego człowieka, którego myśli mogłyby być tak cenne we właściwym zrozumieniu rzeczywistości i jej odczytywaniu w duchu głębokiej wiary. Wyżej przytoczone odpowiedzi wskazują, iż pokolenie dzisiejszych 15-19-latków w zdecydowanej większości nie utożsamia się z pokoleniem JP II, a więc przede wszystkim z określonymi normami i systemem wartości chrześcijańskich, jaki jest charakterystycznym dla członków przywołanego pokolenia JP II.

W kontekście pastoralnym, uwzględniając wspomniane czynniki, należy zadbać o to, aby w żaden sposób, mimo najlepszych intencji, nie doprowadzać do sytuacji, które w ostateczności prowadzą do ośmieszania wizerunku Papieża Polaka. Należy zabiegać o to, aby właściwie, w sposób przejrzysty i klarowny przybliżyć ludziom

³⁰ Por. Misterium fatimskie w Ostrowie – scena zamachu na Jana Pawła II.

młodym jego myśli i wskazania, unikając przy tym tak charakterystycznego dla tego typu inicjatyw patosu i poczucia sztuczności. Odpowiedzialni za inicjatywy katechetyczne i parafialne, realizowane w ramach Dnia Papieskiego muszą przede wszystkim dążyć do autentycznego, pozbawionego kiczu przekazu, odrzucając

Należy zabiegać o to, aby właściwie, w sposób przejrzysty i klarowny przybliżyć ludziom młodym jego myśli i wskazania, unikając przy tym tak charakterystycznego dla tego typu inicjatyw patosu i poczucia sztuczności.

powierzchność, a przechodząc do głębi, odchodząc od wątpliwej jakości próby promocji samej osoby papieża, a idąc w kierunku przekazania jego nauczania. W tym kontekście niezwykle istotne wydaje się zorganizowanie zajęć szkolnych uwzględniających przede wszystkim pracę warsztatową, z określoną treścią, roztropnie będzie także stworzenie inicjatyw takich jak konkursy klasowe i ogólnoszkolne podejmujące wybrany temat z nauczania papieża Jana Pawła II. Należy też zwrócić uwagę na intensywność tego typu obchodów. Przesyt może nie poskutkować zainteresowaniem, a spowodować znużenie uczniów, mimo, iż nauczanie Jana Pawła II nie jest dziedziną, którą można szybko wyeksploatować, to jednak młodzież może się poczuć zniechęcona zbyt dużą ilością materiałów i akcji związanych z osobą Papieża Polaka. Tym samym nie należy organizować Dnia Papieskiego w rocznicę jego śmierci, w dniu urodzin czy w rocznicę wyboru na Stolicę Piotrową, należy zorganizować jeden, profesjonalnie przygotowany i merytoryczny dzień, który pomoże młodym poznać myśl św. Jana Pawła II, a następnie zachęci do jej pogłębiania.

5. Szydercze treści w uniwersum Internetu

Czy spotkałeś się z memami, tzw. cenzopapami, szydzącymi ze św. Jana Pawła II?

- Tak – 81%
- Nie – 19%

Czy spotkałeś się obraźliwymi filmami szydzącymi ze św. Jana Pawła II?

- Tak – 62%
- Nie – 38%

Czy szydercze obrazy i filmy ze św. Janem Pawłem II są popularne w Twoim środowisku?

- Tak – 31%
- Nie – 37%
- Nie wiem – 32 %

Czy spotkałeś się z profilami lub *challenge'ami* mającymi na celu szkalowanie wizerunku św. Jana Pawła II? Co o nich sądzisz?

- Spotkałem się, uważam je za obraźliwe – 30%
- Spotkałem się, uważam je za neutralne – 12%
- Spotkałem się, uważam je za śmieszne – 7%
- Nie spotkałem się – 51%

Uniwersum Internetu, stanowiąc cyfrowy kontynent, łączy w swojej przestrzeni zarówno osoby o zróżnicowanych poglądach i niejednorodnym stosunku do wiary. Tym samym stanowi ono wyzwanie pastoralne, bowiem to właśnie w nim należy szukać owiec, które należy przyprowadzić do Pańskiej owczarni³¹. Internet jest nade wszystko naturalnym środowiskiem dla badanej młodzieży, która jest jednocześnie pierwszym pokoleniem, urodzonym w dobie powszechnego dostępu technologii elektronicznych³². Internet stanowi przede wszystkim płaszczyznę wymiany poglądów, myśli, a także wyrażania samego siebie. Należy skonstatować, iż młodzież ma dużą szansę na napotkanie w sieci treści, które mogą na nią negatywnie oddziaływać. Fakt ten potwierdza aż 81% respondentów, którzy spotkali się w Internecie z tzw. cenzopapami. Cenzopapy są same w sobie zjawiskiem wartym odrębnej analizy, stanowią bowiem przykład wulgarnej, szyderczej i obraźliwej formy graficznej, operując w dominującej ilości przypadków wyciętą z oryginalnego zdjęcia twarzy św. Jana Pawła II, którą umieszcza się np. pod czapką z munduru oficera Gestapo. Dla twórców memów nie istnieją granice ani tematy tabu, stąd część z nich niekiedy szokuje³³. Internetowy mem jest nie tylko obrazem, samą w sobie grafiką, ale określenie to jest adekwatne także w przypadku pewnego spopularyzowanego motywu³⁴.

Skala występowania zjawiska tzw. cenzopap doprowadziła do ukucia w środowisku Internetu określenia „żółta twarz” odnoszącego się w pogardliwy sposób do osoby Jana Pawła II. Jak wskazuje wynik badania tylko niewielki odsetek ankietowanych nie miał styczności z taki treściami. Oczywiście, osoby znające życie i dorobek św. Jana Pawła II nie są raczej narażone na wpływ tego typu obrazów, jednak użytkownicy sieci nieprzywiązujący wagi do nauczania Jana Pawła II i nie znający dobrze jego osoby mogą ulec presji środowiska i przyjąć przekazywany kod kulturowy za prawdziwy, ulegając tym samym swoistej propagandzie, głoszącej m. in.

³¹ Por. *Obrzędy Święceń Biskupa, Prezbiterów i Diakonów*, Wydanie drugie wzorcowe, Katowice 1999, s. 40.

³² N.V. Saisreya, J. Mahesh, *Education of Generation Z: A Systematic Review and Research Directions*, „Proceedings of the International Conference on Best Innovative Teaching Strategies” (*ICON-BITS 2021*), 344, por. Akonom, *Generacja Z wyzwaniem pastoralnym dla Kościoła w Polsce*.

³³ M. Wołoszyn, *Czy memy są tekstami kultury?*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2019 t. 1/12 s. 9.

³⁴ M. Juza, *Memy internetowe – tworzenie, rozpowszechnianie, znaczenie społeczne*, „Studia medioznawcze” 2013, t. 55/4 s. 49.

jakoby to Papież Polak miał mieć skłonności pedofilskie. Istnieje koncepcja definiująca powstawanie tzw. cenzopap jako reakcję przeniesienia na osobę Jana Pawła II negatywnych odczuć związanych z klerykalizacją sfery publicznej w Polsce oraz wynikających z problemu pedofilii, w tym założeniu papież jako symbol jest więc niejako „karany” za grzechy współczesnego Kościoła³⁵.

Należy zauważyć, iż nieco mniej popularne są filmy wykorzystujące wizerunek św. Jana Pawła II, jednak aż 62% respondentów natknęło się nie w przestrzeni Internetu. Popularność wymienionych wyżej treści w środowisku ankietowanych potwierdziło 31% respondentów, zaprzeczyło 37% biorących udział w badaniu, zaś 32% badanych wskazało na swój brak wiedzy w tym zakresie. Pomimo, iż liczby te rozkładają się w zbliżonych proporcjach, winny one jednak niepokoić i dawać motywację do intensyfikacji wysiłków zmierzających do ukazania prawdziwego obrazu św. Jana Pawła II. Wśród zjawisk zauważalnych w przestrzeni Internetu funkcjonują także profile na portalach społecznościowych, takich jak np. Facebook prowadzące kampanie oraz zorganizowane *challeng'e*, których celem jest poniżanie wizerunku św. Jana Pawła II. Niepokojem może napawać fakt, iż 7% respondentów, którzy, co należy podkreślić, są uczestnikami lekcji religii w szkołach, uważa, że tego typu formy szydzenia z Jana Pawła II należy określić jako śmieszne, 12% zaś wskazuje, że są one w ich opinii neutralne. Jest to więc grupa aż 19-procentowa ankietowanych, którzy nie widzą nic złego w obrażaniu św. Jana Pawła II i prowadzeniu swoistej kampanii nienawiści wobec niego.

Uwzględniając przedstawione fakty, należy zwrócić uwagę na fakt, który zaznaczył w jednej ze swoich wypowiedzi ks. bp Sławomir Oder, postulator procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego Jana Pawła II, wskazując, iż podważania autorytetu Jana Pawła II prowadzi w konsekwencji do uderzenia w tożsamość i kulturę narodową Polaków³⁶. Przedstawione wyżej formy kreowania negatywnego wizerunku papieża należy uznać za wyzwanie, jakie rzuca się dzisiaj całemu współczesnemu duszpasterstwu. Jest to więc wyzwanie do wyjścia poza strefę pastoralnego komfortu i intensyfikacja obecności duszpasterzy w sieci. Internet, będąc współczesną agorą, jest podatny także na dobre, pozytywne treści, należy więc zachęcać biskupów, kapłanów, diakonów i tych, którzy mają doświadczenie ewangelizacyjne do czynnego uczestnictwa w życiu społecznym toczącym się w ramach cyfrowego kontynentu. Odpowiedzią na graficzną negatywizację św. Jana Pawła II może być kampania przybliżająca użytkownikom poszczególnych portali najważniejsze z myśli

³⁵ A. Brzezińska, *Antychrześcijański dyskurs w kulturze: mechanizmy dyskryminacyjne, uprzedzenia, stereotypy. Analiza porównawcza wybranych państw europejskich*, s. 12.

³⁶ M. Przeciszewski, S. Oder, *Bp Sławomir Oder: Podważanie autorytetu Jana Pawła II to uderzenie w podstawy naszej tożsamości oraz kultury narodowej*, „Stacja 7”, 7 marca 2023.

Papieża Polaka, przede wszystkim te, które mogą mieć wpływ na rozwój ich wiary i motywować do ciągłej, ustawicznej pracy nad sobą, a po zbudowaniu pewnego fundamentu wiary także swoją duchowością. Nie jest to w żadnej mierze wyczerpujące, wskazana inicjatywa jest tylko przykładem działań, jakie można podjąć, uczynić to jednak należy, bowiem przytoczone powyżej odpowiedzi respondentów już same w sobie winny być zaproszeniem do wejścia w przestrzeń Internetu i próbę ukazania prawdziwego wizerunku Jana Pawła II, przede wszystkim zaś jego nauczania i wkładu, także w życie Kościoła Powszechnego, co często pomija się, pozostając na etapie dyskusji nad wkładem w historię Polski.

6. Nowy kod kulturowy

Wskaż skojarzenie; „21.37” to:

- Godzina śmierci Jana Pawła II – 82%
- Hasło z memów – 18%

Celem postawienia niniejszego pytania było zbadanie, jak odbierany jest internetowy skrót „21.37”, występujący też jako „2137” stanowiący pewien kod kulturowy, rozpowszechniony w negatywnym kontekście³⁷. Godzina 21.37, w okresie po śmierci papieża z Polski urosła do rangi symbolu i stała się elementem modlitwnej jedności, spotkań i akcji społecznych mających upamiętnić Jana Pawła II³⁸. Odpowiedzi przekazane przez ankietowanych udowadniają, iż „21.37” jest kojarzona przede wszystkim z godziną śmierci Jana Pawła II (optuje za tym rozwiązaniem aż 82% respondentów). Fakt, iż 18% ankietowanych wskazało, iż „21.37” to według nich hasło z internetowych memów, pokazuje jednak, jak duży wpływ na kształtowanie świadomości ma cyfrowy kontynent. Internet jawi się tutaj jako pole bitwy między cywilizacjami, z jednej strony staje utrwalony, chrześcijański system wartości, niosąc z sobą szacunek do bliźniego i jego śmierci, z drugiej zaś narracja negacji rzeczywistości, odwracania faktów i wyśmiewania tego, co otaczane jest atmosferą sacrum. Należy więc stwierdzić, iż odpowiedzi przekazane przez respondentów ponownie wzywają do podjęcia działań w zakresie zwiększenia obecności duszpastry i przekazu religijnego w Internecie.

7. Znajomość papieskich dokumentów

Czy kiedykolwiek czytałeś dokument napisany przez św. Jana Pawła II?

- Tak – 29 %
- Nie – 71%

³⁷ A. Brzezińska, *Antychrześcijański dyskurs w kulturze: mechanizmy dyskryminacyjne, uprzedzenia, stereotypy. Analiza porównawcza wybranych państw europejskich*, s. 12.

³⁸ Hodalska M., *Śmierć Papieża, narodziny mitu*. Kraków 2010, s. 173.

Decydująca większość respondentów, bo aż 71%, nie zapoznała się z żadnym z dokumentów wydanych przez Jana Pawła II. Trzeba zauważyć, iż wiele ze wspomnianych dokumentów nosi w sobie istotne wskazania, które mogłyby być niezwykle pomocne, zwłaszcza w okresie dojrzewania i podejmowania pierwszych, ważnych decyzji, rzutujących na całą przyszłość i dorosłe życie. Winą za brak znajomości papieskich dokumentów nie można jednak obarczać młodych, ale przede wszystkim należy zwrócić uwagę na brak atrakcyjnych propozycji zapoznania się z dorobkiem Jana Pawła II, za co odpowiedzialni są przede wszystkim katecheci oraz duszpasterze. Propozycją interesującej inicjatywy, stanowiącej wzorcowe działanie pastoralne, podzielił się abp Grzegorz Ryś, który podczas spotkania z licealistami

W praktyce pastoralnej nie należy więc zamykać się na odrębne zdania, ale przede wszystkim wykazać roztropność i otwartość, ukazując świętość Jana Pawła II nie poprzez uparte hasła, ale przez merytoryczne argumenty.

zaprosił ich do regularnego studium tekstów Jana Pawła II, które podejmie wraz z nimi przez okres roku, aby ukazać im, że Jan Paweł II nie ogranicza się do memów, ale jest w tej formule strywalizowany, zaś prawdziwe jego poznanie może dokonać się przez kontakt z jego dorobkiem³⁹. Co więcej, abp Grzegorz Ryś odniósł się podczas spotkania z licealistami zarzutów, jakie w zakresie ukrywania przestępstw pedofilii pojawiły się pod adresem Jana Pawła II, ukazując problematykę sprawy z perspektywy historycznej. Tego typu działania należy uznać za godne naśladowania w duszpasterstwie młodzieży, jest to bowiem przede wszystkim akcja, mająca na celu poszerzenie horyzontów wiedzy, prowadzącej do ugruntowania wiary, nosząca przy tym cykliczny charakter, mająca stanowić pewnie rodzaj pozytywnego wyzwania, *challeng'u*, jest to więc wykorzystanie metody, popularnej w procesie negatywizacji wizerunku Jana Pawła II do propagowania jego nauczania i poszerzania świadomości ludzi młodych⁴⁰. Z drugiej strony, takie akcje mają wymiar eklezjotwórczy, łączą bowiem pasterza ze swoimi owcami we wspólnym postępowaniu w rozwoju chrześcijańskiej świadomości, co należy docenić jako wartość dodaną zaproponowanej inicjatywy.

³⁹ *Abp Ryś o zarzutach przeciwko Janowi Pawłowi II i Kard. Sapięze.*

⁴⁰ Tamże.

Trzeba także zaznaczyć, iż spotkanie, podczas którego abp Grzegorz Ryś odniósł się do kwestii zarzutów stawianych św. Janowi Pawłowi II jest dowodem jego otwartości oraz budowania relacji zaufania. Duszpasterz nie powinien bowiem zamykać się na problematyczne zagadnienia i torpedować podobnych zapytań, definiując je wyłącznie jako atak na wspólnotę i dobre imię Kościoła, winien jednak z cierpliwością przybliżyć wiernym powierzonym jego pieczy istotę sprawy, co buduje atmosferę zaufania i otwartości, stanowiące jeden z fundamentów tworzenia zdrowej wspólnoty. W praktyce pastoralnej nie należy więc zamykać się na odrębne zdania, ale przede wszystkim wykazać roztropność i otwartość, ukazując świętość Jana Pawła II nie poprzez uparte hasła, ale przez merytoryczne argumenty.

W kontekście nauczania Jana Pawła II niezwykle istotne jest, aby wspólnie, wraz z młodzieżą podejmować studium jego dorobku. Jeżeli nie poznali oni dziedzictwa wiary przekazywanego przez Papieża Polaka w domu, ani też poprzez katechezę, wydaje się, iż to właśnie macierzysta wspólnota może stanowić miejsce, które, pomagając im w kierowaniu się w życiu nauczaniem Jana Pawła II, tworząc środowisko wzajemnego zrozumienia oraz promocji wartości ujętych w papieskich dokumentach oraz całości nauczania. Udział w danej wspólnotie duszpasterskiej może w znacznym stopniu wpłynąć na popularyzację dorobku Jana Pawła II, zwłaszcza, gdy młody człowiek zostanie nim zainteresowany przez kapłana bądź rówieśników, bowiem to właśnie przez relacje z wcześniej wskazanymi rozwija się religijność młodego człowieka⁴¹. Wspólnota więc, stanowiąc stabilny fundament dla rozwoju osobowościowego, społecznego i eklezjalnego ludzi młodych, może być przestrzenią wzrastania, z zastrzeżeniem, iż formacja w niej będzie właściwie prowadzona. Kluczowe jest bowiem, aby nie dopuścić do dysproporcji w programie formacyjnym, nauczanie papieża należy więc poddawać pod dialog, omawiać je i poszukiwać w nim odpowiedzi, nie należy jednak poprzestawać na warstwie wyłącznie teoretycznej, ale włączać młodzież w indywidualne poszukiwania, choćby poprzez zapewnienie im dostępu do dziedzictwa Jana Pawła II, a także opracowanie wraz z nimi programów aktywizujących ludzi młodych i przybliżających im dorobek papieski. W tym kontekście należy wspomnieć chociażby akcję internetową „Czytam Jana Pawła II”⁴². Przywołana akcja promuje poznawanie kluczowych papieskich dokumentów, sugerując ich lekturę odbiorcom w zależności od wielorakich czynników, tak, aby każdy mógł odnaleźć w tekstach Jana Pawła II treści adekwatne do jego sytuacji życiowej i problemów, z jakimi się mierzy. Wśród elementów, które mogą ułatwić dotarcie do młodzieży z nauczaniem Jana Pawła II należy niewątpliwie wymienić witrynę

⁴¹ P. Kubiak, *Młodzież Polska ostatniej dekady w misji duszpasterskiej Kościoła*, „Studia Gdańskie” 2019, t. 45 s. 124.

⁴² *Czytam Jana Pawła II*.

„JP2online”, utworzoną przez Centrum Myśli Jana Pawła II⁴³. Przywołana strona internetowa przedstawiana jest jako największa na świecie wirtualna baza informacji o Janie Pawle II, zaś w kontekście dostępu do jego nauczania obejmuje wiele z jego tekstów, uwzględniając przy tym podział na ich charakter i okoliczności powstania, zawiera także liczne materiały umożliwiające popularyzację jego dorobku⁴⁴.

8. Osoba Jana Pawła II

Czy chciałbyś pogłębić wiedzę o Janie Pawle II?

- Tak – 60%
- Nie – 40%

Kwestia poznania osoby Jana Pawła II została podjęta pozytywnie przez 60 % respondentów, nie należy tu jednak dostrzegać duszpasterskiego sukcesu. Oto bowiem mniejsza, ale nadal liczna, bo aż 40-procentowa grupa badanych nie chce pogłębiać wiedzy o osobie Jana Pawła II. Wydaje się, iż może mieć to związek z przywołanymi powyżej próbami przybliżenia osoby Papieża Polaka, bazującego na niefortunnych pomysłach oraz niskiej jakości formach, nacechowanych wzniosłością i nieosiągalnością, tak dalece odległą od jego prawdziwego, życiowego świadectwa. Brak zainteresowania Janem Pawłem II jest czynnikiem, z którym muszą zmierzyć się katecheci oraz duszpasterze, zarówno w aspekcie ogólnym, tj. parafialnym, jak i ci, którzy prowadzą pracę formacyjną z młodzieżą.

Wnioski końcowe

Podejmując próbę konkluzji, należy zaznaczyć, iż na podstawie przeprowadzonej powyżej analizy można zdefiniować fundamentalny problem, stanowiący bolączkę dla duszpasterzy oraz osób odpowiedzialnych za pracę z młodzieżą i ich katechizację. Jako przyczynę utraty znaczenia autorytetu i negatywnego stosunku młodzieży do Jana Pawła II, nikłej znajomości papieskiego nauczania oraz kampanii negatywizacji jego wizerunku prowadzonej w przestrzeni Internetu, można określić brak adaptacji działań pastoralnych i katechetycznych do aktualnej rzeczywistości, co z pewnością stanowi kluczowe wyzwanie dla Kościoła w Polsce w trzeciej dekadzie XXI wieku. Wydaje się, iż aby lepiej dotrzeć do młodzieży należy przede wszystkim odrzucić wyczerpany już model duszpasterski, konieczne jest więc podjęcie profesjonalnych działań w uniwersum Internetu, który stanowiąc kontynuację tradycyjnej komunikacji, daje możliwość podjęcia misyjnej ewangelizacji bez wychodzenia

⁴³ Centrum Myśli Jana Pawła II, *JP2online*.

⁴⁴ Tamże.

z domu⁴⁵. W dobie kultury imagologicznej młodzi użytkownicy cyfrowego świata cechują się dużymi wymaganiami względem jakości oraz czasu proponowanych im treści. Aby mówić do młodych o papieżu z Polski, należy zintensyfikować działania promujące jego nauczanie poprzez krótkie, proste i atrakcyjne formy, akceptowane przez ludzi młodych i wpisujących się w ich kryteria percepcyjne⁴⁶.

W świetle wyników przeprowadzonego badania nauczanie i osoba św. Jana Pawła II pomimo znacznej utraty znaczenia na skutek zmiany pokoleniowej nadal pozostaje jednym z istotnych filarów dla działalności duszpasterskiej Kościoła w Polsce.

Zarówno w działaniach duszpasterskich prowadzonych w świecie wirtualnym, jak i realnym, trzeba nade wszystko odrzucić infantyлизację i trywializm, które w połączeniu z patosem zbiera właśnie negatywne żniwo w postaci powszechności tzw. cenzopap. Kluczowe jest więc dostosowanie języka oraz form i środków przekazu do odbiorców, zwłaszcza, iż jest to pokolenie podlegające tak dynamicznym i gwałtownym zmianom. W tym kontekście wydaje się, iż należy docenić szczególną rolę edukacji medialnej w procesie kształcenia seminaryjnego, należy jednak zadbać, aby znajomość mediów, zwłaszcza internetowych, zasady ich funkcjonowania oraz obowiązujące w komunikacji młodzieżą trendy kulturowe były przekazywane także katechetom i duszpasterzom, których przygotowanie nie obejmowało wymienionych zagadnień⁴⁷. Trzeba podkreślić, iż w świetle wyników przeprowadzonego badania nauczanie i osoba św. Jana Pawła II pomimo znacznej utraty znaczenia na skutek zmiany pokoleniowej nadal pozostaje jednym z istotnych filarów dla działalności duszpasterskiej Kościoła w Polsce. W tym kontekście należy zaznaczyć, iż ważnym problemem pastoralnym jest dziś pogłębienie znajomości nauczania i myśli Jana Pawła II przede wszystkim przez tych, którzy odpowiadają za ich przekaz, tak w środowisku szkolnym jak również parafialnym, co utrudnia przekazanie jego szerokiego dorobku młodzieży. Problem ten nie jest więc czysto katechetyczny,

⁴⁵ M. Gazda, *Internet w kontekście Ewangelizacyjnej działalności Kościoła*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 87/3 s. 97.

⁴⁶ Por. J. Akonom, *Działalność pastoralna Kościoła w Polsce w przestrzeni wirtualnej. Media społecznościowe, witryny i transmisje w służbie Ewangelii*, „Collectanea Theologica” 2022, t. 92/4 s. 150.

⁴⁷ J. Kloch, M. Przybysz, Wykład: *Edukacja medialna w seminariach duchownych. Dylematy i propozycje*, s. 9.

wychodzi on bowiem poza mury szkoły i obejmuje także wielorakie duszpasterstwa: zarówno parafialne, jak i w kontekście niniejszego rozważania poświęconego młodzieży, także skierowane do niej duszpasterstwo specjalne, tak bowiem należy je zdefiniować ze względu na wyróżnioną grupę odbiorców i uczestników⁴⁸.

Drogą, która pozwala podjąć wysiłek poszerzenia własnych horyzontów i odkrycia na nowo przesłania Papieża Polaka, mogą być studia specjalistyczne. Wśród takich propozycji należy wymienić unikalną propozycję kształcenia; *JP2 Studies*, odbywające się w formule rocznych, interdyscyplinarnych studiów na Papieskim Uniwersytecie Świętego Tomasza z Akwinu⁴⁹. Wydaje się, iż odbycie profesjonalnego kształcenia umożliwi poszerzenie indywidualnych horyzontów intelektualnych, co z kolei dodatkowo wpłynie na pracę duszpasterską i katechetyczną, w efekcie przyczyniając się do przedstawienia młodzieży, solidnej i merytorycznej wiedzy, mogącej stanowić fundament dla kształtowania się zdrowej duchowości, opartej na intelektualnym i duchowym dorobku św. Jana Pawła II. Wojtyłologia, jak bywa nazywana nowa dyscyplina, nie może jednak przeradzać się w ideologię, ani też nie powinna stanowić przyczółku dla tych naukowców, którzy traktują swój warsztat bardzo pobieżnie, jest to bowiem płaszczyzna nauki, której uprawianie pozwala na rozwinięcie szerokich horyzontów intelektualnych⁵⁰. W ukazanym powyżej kontekście ukazuje się perspektywa dalszych badań ukazujących wpływ proponowanych rozwiązań na praktykę duszpasterską.

Reasumując, należy podkreślić, iż stosunek młodzieży do Jana Pawła II, a przede wszystkim idący za tym charyzmat wiary i duchowości, w dużej mierze, pomimo wielorakich uwarunkowań kulturowych i społecznych złożony jest w ręce duszpasterzy i katechetów, których postępowanie może przyczyniać się w sposób dodatni bądź ujemny do odkrywania postaci Jana Pawła II bądź jej banalizacji i odrzucenia. Należy ufać, iż podjęcie efektywnych działań pastoralnych pozwoli w realny sposób wpłynąć na kształtowanie młodego pokolenia w duchu papieskiego nauczania.

⁴⁸ Por. D. Lipiec, *Teologiczne podstawy duszpasterstwa młodzieży*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2014, t. 23 s. 9.

⁴⁹ Komunikat *JP2 Studies – roczne Studia Janopawłowe w Rzymie z udziałem UPJPiI. W 101. rocznicę urodzin św. Jana Pawła II rozpoczęcie pierwszej rekrutacji! 18 V 2021*, 17 maja 2021.

⁵⁰ A. Modrzejewski, *Refleksja na kanwie badań ks. Stefana Ewertowskiego nad nauczaniem Jana Pawła II. Przyczynek do dyskusji o stanie i perspektywach studiów wojtyłologicznych*, „Studia Elbląskie” 2021, t. 22 s. 508.

Bibliografia

- Akonom J., *Działalność pastoralna Kościoła w Polsce w przestrzeni wirtualnej. Media społecznościowe, witryny i transmisje w służbie Ewangelii*, „Collectanea Theologica” 2022, t. 92/4 s. 139–167. DOI <http://doi.org/10.21697/ct.2022.92.4.05>.
- Akonom J., *Generacja Z wyzwaniem pastoralnym dla Kościoła w Polsce* (artykuł w publikacji, 2023)
- Auleytner J., *Polityka społeczna w myśli Jana Pawła II*, w: Bejma U., Iycki M., Szot L., (red.) *Służąc Rodzinie i Ojczyźnie*, Pelplin 2020, s. 209–224.
- Borutka T., *Pokolenie Jana Pawła II. Kim są ci ludzie i jaka jest ich rola w Kościele?*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2016, t. 8/1 s. 11–25. DOI <http://dx.doi.org/10.15633/ssc.1871>
- Bronk K., *Papież do Kurii: dostosować się do epokowych przemian*, „Vatican News”, 21 grudnia 2019, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/201912/papiez-kuria-rzymska-reformy-2019.html> (dostęp 6.12.2022).
- Brzezińska A., *Antychrześcijański dyskurs w kulturze: mechanizmy dyskryminacyjne, uprzedzenia, stereotypy. Analiza porównawcza wybranych państw europejskich*, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/11/A.-Brzezi%C5%84ska_-Antychrze%C5%9Bcija%C5%84ski-dyskurs-w-kulturze-mechanizmy-dyskryminacyjne-uprzedzenia-stereotypy.-Analiza-por%C3%B3wnawcza-wybranych-pa%C5%84stw-europejskich.pdf (dostęp 17.03.2023).
- Brzeziński C., *Afera wokół Jana Pawła II. Ewangelia, polityka i walka kulturowa*, „Klub Jagielloński”, 14 marca 2023, <https://klubjagiellonski.pl/2023/03/14/afery-wokol-jana-pawla-ii-ewangelia-polityka-i-walka-kulturowa/> (dostęp z dn. 19.06.2023).
- Bujak W., *Nieautorytarny autorytet*, „Społeczeństwo” 2019, t. 148/4 s. 110–115.
- Bujewska M., *Wpływ środowiska rodzinnego na wychowanie człowieka w ujęciu Jana Pawła II*, w: Magdań A., Zimny J. (red.), *Dziedzictwo Jana Pawła II. Społeczeństwo, autorytet, przywództwo*, Stalowa Wola 2020, s. 53–64.
- Centrum Myśli Jana Pawła II, *JP2online*, <https://jp2online.pl/> (dostęp 23.06.2023).
- Chałas K., *Wychowanie ku wartościom w nauczaniu św. Jana Pawła II – wymiar programowo-metodyczny (na podstawie listów, orędzi, homilii, przemówień skierowanych do młodzieży w latach 1978–2005)*, w: Tyrała R., Mielec B. (red.), *Jan Paweł II, który zmienił oblicze świata. Cz. 2, 100-lecie urodzin Karola Wojtyły*, Kraków 2021, s. 127–174. DOI <http://dx.doi.org/10.15633/9788374389648.09>.
- Czytam Jana Pawła II*, w: <http://czytamjp2.turio.pl/> (dostęp z dn. 23.06.2023)
- Cwynar K., *Negacja autorytetów i pogarda a społeczeństwo masowe*, „Polityka i Społeczeństwo” 2020, t. 18 s. 124–143.
- Dziewiecki M., *Młodzież a konsumpcjonizm*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2023, t. 88/4 s. 65–70.
- Gazda M., *Internet w kontekście Ewangelizacyjnej działalności Kościoła*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 87/3 s. 87–98.
- Hodalska M., *Śmierć Papieża, narodziny mitu*. Kraków 2010.
- Jan Paweł II, Encyklika *Familiaris consortio* (1981).
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio* (1998).
- Janowiec N., *Autorytet papieża Jana Pawła II na Forum Krzyż – Tradycja. Liturgia. Kultura. Wstęp do zagadnienia*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2020, t. 27 s. 307–317.
- Juza M., *Memy internetowe – tworzenie, rozpowszechnianie, znaczenie społeczne*, „Studia medioznawcze” 2013, t. 55/4 s. 49–60.
- Kaczmarek R., *Wpływ programu „Ułożyć życie z Bogiem” na praktykę przygotowania do sakramentu bierzmowania w parafiach*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2021, t. 34/2, s. 46–69.
- Kloch J., Przybysz M., Wykład: *Edukacja medialna w seminariach duchownych. Dylematy i propozycje*, w: <https://docplayer.pl/10860502-Edukacja-medialna-w-seminariach-duchownych-dylematy-i-propozycje.html> (dostęp 17.03.2023).

- Komunikat JP2 Studies – roczne Studia Janopawłowe w Rzymie z udziałem UPJPII. W 101. rocznicę urodzin św. Jana Pawła II rozpoczęcie pierwszej rekrutacji! 18 V 2021, 17 maja 2021, <https://upjp2.edu.pl/aktualnosci/jp2-studies-roczne-studia-janopawlowe-w-rzymie-z-udzialem-upjpii-w-101-rocznicze-urodzin-sw-jana-pawla-ii-rozpozecie-pierwszej-rekrutacji-18-v-2021-1732.html> (dostęp 17.03.2023).
- Kostrzewa W., Przybysz M., Woroźbit P., Szydera z papieża JP2. Kto zawiął i co dalej?, 9 października 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=nLaCJg9-C44&t=190s> (dostęp 15.03.2023)
- Księżak G., *Uwarunkowania Psychologiczno-Pedagogiczne i Aksjologiczne młodzieży w okresie dorastania*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 85/1 s. 65-76.
- Kubiak P., *Młodzież Polska ostatniej dekady w misji duszpasterskiej Kościoła*, „Studia Gdańskie” 2019, t. 45 s. 115-128. DOI <https://doi.org/10.26142/stgd-2019-024>.
- Lakomy M., *Influencer – media novi hominem*, „Perspektywy Kultury” 2022, t. 39/4 s. 179-194. DOI <https://doi.org/10.35765/pk.2022.3904.14>.
- Lipiec D., *Teologiczne podstawy duszpasterstwa młodzieży*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2014, t. 23 s. 9-31
- Misterium fatimskie w Ostrowie – scena zamachu na Jana Pawła II, <https://www.youtube.com/watch?v=IKeoasHNpiI> (dostęp 15.03.2023).
- Młodzieżowe słowo Roku*, hasło „Odjaniepawlać”, „Słownik Języka Polskiego PWN”, 9 listopada 2017, <https://sjp.pwn.pl/mlodziejowe-slowo-roku/haslo/odjaniepawlac-odjaniepawlic-sie;6368887.html> (dostęp 15.03.2023).
- Modrzejewski A., *Refleksja na kanwie badań ks. Stefana Ewertowskiego nad nauczaniem Jana Pawła II. Przyczynek do dyskusji o stanie i perspektywach studiów woptyłologicznych*, „Studia Elbląskie” 2021, t. 22 s. 501-510.
- Niemira A., *Od dyktatury relatywizmu do etyki wiary-Benedykta XVI propozycja etyczna dla Europy*, „Teologia i Człowiek” 2007, t. 10 s. 9-24.
- Obrzędy Święceń Biskupa, Prezbiterów i Diakonów*, Wydanie drugie wzorcowe, Katowice 1999.
- Ostafiński W., *Kaznodzieja, coach czy influencer?*, „Polonia Sacra” 2021, t. 25/4 s. 135-149.
- Pawlina K., *Obraz współczesnej młodzieży w Polsce. Studium socjologiczne-pastoralne*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2018, t. 31/3 s. 92-105.
- Przeciszewski M., Oder S., *Bp Sławomir Oder: Podważanie autorytetu Jana Pawła II to uderzenie w podstawy naszej tożsamości oraz kultury narodowej*, „Stacja 7”, 7 marca 2023, <https://stacja7.pl/rozmowy/bp-stanislaw-oder-podwazanie-autorytetu-jana-pawla-ii-to-uderzenie-w-podstawy-naszej-tozsamosci-oraz-kultury-narodowej/> (dostęp 17.03.2023).
- Przybylski A., *Klucz do lektury papieskiego orędzia do młodych na 37. Światowy Dzień Młodzieży - konferencja wygłoszona w dniu 10.11.2022 podczas XIX Forum Duszpasterstwa Młodzieży w Kokotku*, od 14:25, w: <https://www.youtube.com/watch?v=EfFkx7D45Dk> (dostęp 15.03.2023).
- Rada Stała KEP, *Stanowisko wobec działań Jana Pawła II odnoszących się do przestępstw seksualnych wobec małoletnich*, 18 listopada 2022, <https://episkopat.pl/rada-stala-kep-jan-pawel-ii-podjal-zdecydowana-walke-z-przypadkami-wykorzystywania-seksualnego-dzieci-i-maloletnich/> (dostęp 17.03.2023).
- Ratzinger J., *Homilia na rozpoczęcie konklawe*, w: <https://papiez.wiara.pl/doc/371808.Homilia-kard-Josepha-Ratzingera-na-rozpozecie-konklawe-caly/2> (dostęp 15.03.2023).
- Rawicka I., *Współczesna młodzież, jej poglądy i wyznawane wartości*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2020, t. 40/1, s. 135-154.
- Saisreya N.V., Mahesh, J., „Education of Generation Z: A Systematic Review and Research Directions”, *Proceedings of the International Conference on Best Innovative Teaching Strategies (ICON-BITS 2021)*, DOI <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4027046>.
- Skibiński P., *Pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny (1979-2002) i ich kontekst historyczny*, „Teologia Polityczna” 2005, t. 3, s. 166-224.
- Szewczak I., *Koncepcja wychowania Wolfganga Brezinki*, „Roczniki Pedagogiczne” 2018, t. 10/46 s. 75-95.

- Witkowski L., *Autorytet w kręgu zabobonów: trzydzieści trzy podręcznikowe i obiegowe przekłamania w sprawie pojmowania autorytetu dla pedagogiki*, „Studia z Teorii Wychowania: półrocznik Zespołu Teorii Wychowania Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN” 2011, t. 2/1 s. 7-35.
- Wołoszyn M., *Czy memy są tekstami kultury?*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2019 t. 1/12 s. 9–28.
- Wypowiedź, *Abp Ryś o zarzutach przeciwko Janowi Pawłowi II i Kard. Sapięże*, <https://www.youtube.com/watch?v=I3oC1CQwnEk> (dostęp 17.03.2023).
- Zduniak, A., *Kryzys Kościoła jako kryzys wartości w niemieckim dyskursie teologiczno-socjologicznym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, t. 62/4 s. 53-70.
- Zellma, A., Czupryński W., *Korelacja nauczania religii z katechezą parafialną we współczesnym dyskursie polskich katechetyków*, „Teologia i Człowiek” 2020, t. 49/1 s. 87-107. DOI <https://doi.org/10.12775/TiCz.2020.005>.
- Zimnica-Kuzioła E., *Stosunek Polaków do osoby i nauczania Jana Pawła II po 2005 r. na podstawie komunikatów CBOS*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2013, t. 22/1 s. 229-237.

Biogram autora

Jakub Akonom – student teologii Akademii Katolickiej w Warszawie. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół liturgiki i teologii pastoralnej, szczególnie w aspekcie pracy duszpasterskiej i formacji młodzieży. ORCID 0000-0002-3959-9183
Kontakt e-mail: jakon299@gmail.com